

Megnyitó

Egy kézfogásnyira állok Andrej Tarkovszkijtól. Immár harmadszor életemben. Először 1988 telén Moszkvában, amikor először találkoztam Oleg Jankovszkijjal, akire Tarkovszkij a *Tükör* című filmjében a saját édesapja szerepét bízta, s aki aztán első filmem férfi főszereplője lett. Ültünk az Írók Házának éttermében, ahol legnagyobb megdöbbenésemre mindenki előtt zöld ásványvizes üveg állt, s csak később jöttem rá, hogy nem víz, hanem vodka van benne, a barna sörösüvegekben meg konyak. Aztán ültünk az éjszakában egy rendező lakásán, eszegetve a Kaukázusból hozott hazait – és én faggattam Jankovszkijt, milyen volt ez az épphogy két éve távozott, csodálatosan bátor, a munkáiban a húsáig meztelen ember. Milyen volt otthon, és milyen volt az emigrációban, milyen volt a *Nosztalgia* forgatása közben Olaszországban... Azután másodszor 1994-ben, amikor megismerhettem Alekszander Kajdanovszkijt – a 'sztalkert' a *Sztalkerből*. Ő lett a második játékfilmem férfi főszereplője, nem csak színészióriás, de csodálatos filmkészítő és igaz barát. 49 évesen halt meg, szívrohamban, éppúgy és akkor, mint az édesapja.

Erős apák fiainak mindig nehéz meghatározni saját magukat. Az erős apák fiai: veszélyeztetett embercsoport. Tarkovszkijnak talán az lehetett a szerencséje, hogy ez az erős, vibráló személyiség, amilyennek Lev Gornung fotóiból és verseiből megsejthettem, korán eltűnt. Eltűnt, majd feltűnt, nem hagyott akkora sebet, ami a visszautasítottság, a megtagadás érzetét kelthette volna, hanem ott világlott végig a gyermekkor és ifjúkor horizontján, célt, fókuszot adva a gyermeki fantázia, álmodozás, a teremtő képzelet áradásának. Teret, levegőt hagyott a gyermeknek, de a szeretetét sosem vonta meg tőle. Talán ennek köszönhető az a bátorság, amivel Tarkovszkij alkotóként is beengedi édesapját a saját „Így jöttem” filmjébe, a *Tükör*-be, hogy mer belőle, vele együtt építkezni, hogy Arszenyij Tarkovszkij versei elhangozhatnak a filmben. Nagy, egészséges önbizalom, megélt és érett apa-fiú kapcsolat jele ez.

Amikor megkaptam ezt a nagyon megtisztelő felkérést, megszeppentem. Mit tudhatok mondani komoly, kiváló és elkötelezett Tarkovszkij-kutatók, filmesztéták, filmtörténészek helyett? Én képtelen vagyok más szemszögből beszélni róla mint kollégáról. Kis hal vagyok ugyanabban az óceánban, amiben ő a fehér bálna. De a fehér bálnának sem könnyű, talán a mérettel együtt nő a

nehézség is, a küzdelem, a kockázat, a belső feszültség. Mindketten kétkezi munkások vagyunk, sárban, hóban, hajnali didergésben, tűző napon és hosszú, hosszú munkanapokban eltöltött csapatmunkával hozunk létre valamit, ami nem a sárról és nem a hőgutáról vagy a didergésről szól, hanem valami megfoghatatlan, összetett örömről, amikor a néző ott, a sötétben egyszerre magára ismer, a saját életére, a saját vágyaira és szorongásaira, és egyszerre hálásan meglepődik valami újtól, valami soha nem látottól, s e kettő, a meglepő és az otthonos keverékében megnyílik a lelke.

De addig sok, banálisan egyszerű lépés vezet, addig harcolni kell, hogy hány méter nyersanyagot engedélyeznek, hogy lehet-e Kodak (csak kemény valutáért beszerezhető), hogy ki legyen az operatőr, ha már a régi szövetséges, Vagyim Juszov kihátrál a filmből... és így tovább, kis és nagy döntések tömege, küszködés és nekilódulás...

A *Tükör* a legkedvesebb Tarkovszkij-filmem. A kockázat, a nyílt sisakrostély, a pontosság érdekében a kívülálló számára homályosnak tűnő fogalmazás bevállalása. A vers pontossága ez, és egyben, furcsa módon, egy végletes realizmus. Ahogy a *Tükör*ben fonódik múlt, emlék, képzelet, az a sok idősík, amiből mi, emberek állunk mind, egytől egyig, az pontos mása annak, ahogy az emberi elme a mindennapokban működik. Igen, épp ilyen csapongónak tűnő a felszínen, és igen, épp ilyen konzisztens a mélyben.

Mi, alkotók sokszor annyira udvariasan és készségesen gömbölyítjük, csiszoljuk a számunkra legfontosabbat az érthetőség kedvéért, hogy a közlésünk végül sokszor a csonkító és torzító kompromisszumok sorozatává válik. A *Tükör*ben a tünékeny múlt, a saját élet izzóan kompromisszummentes pontossága, a mélybe, a lényegbe hatolása minden egyes pillanatban az, ami annyira enigmatikussá, mégis azok számára is varázslatosan lüktetővé és hitelessé teszi a filmet, akik nem ismerik az életrajz ezernyi áthallását, nem tudják, mi belőle a rekonstrukció, emlék, vágykép. Mert a készítés közben, a sok köznapi döntés sorozatában, amikor egy beállítást, egy hangeffektet, egy szereplő ruháját kellett meghatározni, mindig ott volt a döntés mögött a teljes ember, a teljes lélek, annak teljes, tündöklő erejével és végletes kiszolgáltatottságával.